

УДК 811.161.2'373.43 (070.446)

Максимчук В. В.

НЕОЛОГІЗМИ ФУТБОЛЬНОГО ДИСКУРСУ ЯК ОБ'ЄКТ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПИСУ

У статті проаналізовано лексикографічну репрезентацію інновацій футбольного дискурсу в сучасних неологічних словниках. Схарактеризовано джерельну базу подальших досліджень у галузі футбольної неології.

Ключові слова: *неографія, неологізм, неологічний словник, спортивний дискурс, футбольний дискурс.*

В статье проанализирована лексикографическая репрезентация инноваций футбольного дискурса в современных неологических словарях. Охарактеризованы источники дальнейших исследований в сфере футбольной неологии.

Ключевые слова: *неография, неологизм, неологический словарь, спортивный дискурс, футбольный дискурс.*

The article is devoted to the lexicographic representation of football discourse innovations in the modern dictionaries of neologisms. The sources of the following investigations in football neology have been characterized.

The dynamic processes of language inherent structure affirm its constant development manifesting in the coinage of different parts of speech and lexical and semantic groups and its lexicographic representation. The dictionaries of neologisms facilitate mastering of language, demonstrate the inherent form of neologisms, and help to comprehend the semantics of neologisms. During the ending XX to the beginning of XXI centuries the football became the popular kind of sport, because different international sport competitions took place. Because of this Ukrainian football lexicon was changed and it was the reason of composing of new dictionaries of football terms.

The football discourse is the oral or writing text that has through football content. The base of football discourse is the publicistic discourse most completely representing the conceptual, lexical and semantic, genre and style specificity of football communication.

The football innovations fixed in the modern dictionaries of neologisms assure the development of football discourse lexical structure. The dictionary «Lexical and word-formative innovations» by A. Neliuba (2014) fixes 42 football neologisms, the dictionaries «Word-formation of independent Ukraine» (2012) and «Lexical and word-formative innovations» (2007) fix 24 and 14 innovations accordingly. In spite of the Ukrainian neography of XXI century was supplemented by modern dictionary of neologisms the compiling of alphabet, explanatory, word-formative, associative and translatable dictionaries of football innovations having prospects. It will help to estimate the dynamics of Ukrainian football lexicon basing on the usual processes.

Key words: *neography, neologism, dictionary of neologisms, sports discourse, football discourse.*

Динамічні процеси у внутрішній структурі мови свідчать про її постійний розвиток, що виявляється в конструюванні нових номінативних одиниць різних частиномовних класів і лексико-семантичних груп. Неологізація мови тісно пов'язана з інтра- й екстралінгвальними чинниками, які безперервно впливають на її життєдіяльність і спонукають мовців до збагачення словникового складу й лексикографічну фіксацію інноваційних процесів.

Словники нових слів полегшують оволодіння мовою, адже вони демонструють внутрішню форму неологізмів, подають стилістичні ремарки, наводять форми словозміни, дають змогу засвоїти кращий варіант під час їх конкуренції, оперативно ввести до наукового й культурологічного обігу найсвіжіший матеріал, осмислити його, спрогнозувати подальші перспективи розвитку [6, с. 52]. Сучасні зміни в суспільно-політичному, економічному, культурному, спортивному житті викликають у мовців бажання відійти від старих канонів, замінити їх чимось новим, нерідко – яскраво й оригінально вербалізованим.

Наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст. значної популярності набув спорт, зокрема футбол, який став масовим видовищем у зв'язку з розвитком різноманітних міжнародних змагань як на рівні клубів, так і національних збірних. У зв'язку з цим український футбольний лексикон під впливом екстра- й інтралінгвальних чинників зазнав інтенсивних змін, що спричинило потребу укладання нових словників футбольної термінології та її переклад іншими мовами (праці Р. С. Помірка, М. Б. Дубяка, Т. Р. Іваня, М. І. Проціва [8], Л. В. Левків, В. М. Хім'яка, В. І. Левківа, В. В. Осінчука [15], М. Кварацхелія [5] та ін.). Однак незважаючи на те, що у вітчизняному мовознавстві укладено чимало неологічних словників, які демонструють динамічні процеси в українському лексиконі (дослідження Ж. В. Колоїз, А. М. Нелюби, Л. В. Туровської, Л. М. Василькової, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, Г. М. Вокаль-

чук, Н. А. Адах, Н. В. Гаврилюк та ін.), досі немає окремих наукових праць і лексикографічних видань, присвячених оновленню лексико-фразеологічного складу спортивного дискурсу загалом і футбольного зокрема. Це свідчить про актуальність і перспективність наукової розвідки, мета якої – проаналізувати репрезентацію інновацій футбольного дискурсу в словниках неологізмів ХХІ ст.

У сучасних дослідженнях футбольний дискурс здебільшого розглядають у межах спортивного (Б. О. Зільберт, О. Г. Малишева, К. В. Снятков, О. Д. Панкратова, С. А. Кудрін, І. Є. Дубчак та ін.), який тісно пов'язаний із іншими дискурсами, зокрема науковим, педагогічним, офіційно-діловим, юридичним, політичним, побутовим, мас-медійним, театральньо-сценічним [3, с. 103–107], тобто йдеться про його неізолюваність та інтертекстуальність [4, с. 45]. Однак умовним ядром футбольного дискурсу, під яким розуміємо *текст (письмовий чи усний), об'єднаний наскрізним футбольним змістом*, доцільно вважати мас-медійний дискурс, що найповніше віддзеркалює концептуальну, лексико-семантичну й жанрово-стильову специфіку спортивної комунікації загалом і футбольної зокрема [7, с. 22].

Укладачі неологічних словників використовують у процесі роботи різні джерела фактичного матеріалу: художні твори (Н. М. Сологуб, Г. М. Вокальчук, Ж. В. Колоїз, А. А. Калетник, Л. В. Оліфіренко, Н. А. Адах, Н. В. Гаврилюк та ін.), засоби масової інформації (О. А. Стишов, А. М. Архангельська, Д. В. Мазурик, Ю. П. Маслова, К. В. Брітікова, Л. В. Туровська, Л. М. Василькова), тексти різних функційних стилів і сфер уживання (А. М. Нелюба, С. М. Нелюба, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко та ін.), із-поміж яких і натрапляємо на ті, які репрезентують динамічні процеси в лексичному складі футбольного дискурсу.

Зупинимось докладніше на репрезентації футбольних інновацій у неологічних словниках початку ХХІ ст.

1. «*Словник новотворів української мови кінця ХХ століття*» Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук (Кривий Ріг, 2002) [СНУМ-02] фіксує новотворені й запозичені слова, що з'явилися в періодичних, літературно-критичних, науково-популярних виданнях, засобах масової інформації, усному мовленні останнього десятиліття ХХ ст., а також подає основні граматичні параметри, словотвірну структуру або джерело надходження, мінімальний контекст, що реалізує лексичне значення новотвору [2, с. 2]. Джерела фактичного матеріалу засвідчують, що укладачі залишили поза увагою спортивні видання України, у результаті чого до словника не ввійшли інновації футбольного дискурсу, окрім іменника *футболізація* [2, с. 176], засвідченого на сторінках «Дзеркала тижня».

2. У словнику «*Лексико-словотвірні інновації (1983–2003)*» А. М. Нелюби (Харків, 2004) [ЛСІ-04], де зафіксовано неологізми із найрізноманітніших за стилем і жанром джерел («Літературна Україна», «Політика і культура», «Українське слово», «Український форум» та ін.), продовжено тенденцію не залучати спортивну періодику до наукового аналізу, що стало причиною потрапляння до лексикографічної праці лише однієї футбольної інновації, щоправда з відтінком розмовного стилю:

Барса ← Барс-елон(а)

Усічена назва іспанської футбольної команди «Барселона».

Незабаром «Барса» вийде з новим босом (1+1, ТСН, 16.06.03) [9, с. 12].

Зауважимо, що це слово є неозапозиченням з іспанської мови і з'явилося воно набагато раніше, ніж указано в словнику, про що свідчать результати пошуку у віртуальному дискурсі.

3. Словник «*Лексико-словотвірні інновації (2004–2006)*» А. М. та С. М. Нелюбів (Харків, 2007) [ЛСІ-07] подає новотвори, що з'явилися в різних стилях і жанрах української мови впродовж 2004–2006 років; у доборі матеріалу автори не обмежувалися тематикою, джерелами, сферами спілкування чи й рівнями національної мови загалом [10, с. 3]. Джерелом фактичного матеріалу, окрім традиційних друкованих ЗМІ, став, зокрема, телевізійний футбольний дискурс: телепрограми «Гол» (Новий канал), «Наш футбол» (УТ-1), «Спорт» (Інтер) та прямі трансляції футбольних матчів на українському телебаченні. Це сприяло потраплянню до словника футбольних інновацій різних частиномовних класів: іменників – *екс-барселонець* [10, с. 38], *екс-челсієць* [10, с. 40], *олкомівець* [10, с. 84] – 'гравець Мелітопольського футбольного клубу «Олком»'; прикметників – *друголіговий* [10, с. 37], *лігочемпіонівський* [10, с. 63], *мундіальний* [10, с. 73], *першоліговий* [10, с. 91], *суперкубковий* [10, с. 119]; дієслів – *арбітрувати* [10, с. 12], *джеруитися* [10, с. 34] – від прізвища швейцарського захисника Й. Джуру, *нафолити* [10, с. 78] тощо.

Загалом такі інновації засвідчують розвиток україномовного футбольного дискурсу початку ХХІ ст. й описують тодішні спортивні явища, ознаки, процеси. Окремі неологізми, зафіксовані в цьому виданні, активно функціують у сучасних футбольних текстах (пор.: *Друголіговий «Осер» пробився у фінал Кубка Франції* (football24.ua; 08.04.2015); *Першоліговий «Оболонь-Бровар» не зміг створити проблем чемпіону України* (uafootball-ukr.segodnya.ua; 23.09.2015); *Фесричний лігочемпіонівський вівторок* (football24.ua; 27.10.2014); *Суперкубкову битву «Шахтар» – «Динамо» розсудить львів'янин* (prosport.tsn.ua; 18.07.2014) тощо) й мають змогу потрапити до узуального лексикону, розширивши виражально-зображальні можливості мови.

4. У словнику «*Лексико-словотвірні інновації (2008–2009)*» А. Нелюби (Харків, 2010) [ЛСІ-10] продовжено тенденцію попередніх випусків – фіксацію неологізмів, що з'явилися в різних стилях і різновидах української мови. Однак незважаючи на це, що «автор не обмежувався тематикою, джерелами, сферами спілкування та рівнями національної мови загалом» [11, с. 3], до словника не потрапило жодного неологізму футбольного дискурсу.

5. Словник «*Словотворчість незалежної України. 1991–2011*» А. М. Нелюби (Харків, 2012) [СНУ-12] подає нову лексику, яка з'явилася в різних стилях і різновидах української мови впродовж 1991–2011 років. Його основою стали раніше видані лексикографічні праці (ЛСІ-04, ЛСІ-07, ЛСІ-10 та ін.), проте вдосконалено деякі аспекти лексикографування, напр., подано значну кількість дериватів, які не ввійшли до попередніх видань [14, с. 8]. Джерельна база цієї праці охопила зокрема футбольні телепрограми «Гол» (Новий канал), «100% Динамо» (Мегаспорт), «Наш футбол» (УТ-1), «Спорт» (Інтер), «ТСН. Проспорт» (1+1), прямі трансляції футбольних матчів на провідних вітчизняних телеканалах, що дало можливість зафіксувати інновації, відсутні в попередніх словниках, як-от: *євроаврал* [14, с. 160] – 'аврал, пов'язаний із підготовкою до Євро-2012', *мегадербі* [14, с. 277], *пенальтійний* [14, с. 380], *прем'єрліговий* [14, с. 425] та ін. Прикметно, що ці неологізми утворено здебільшого за продуктивними словотвірними моделями, що сприяє їх частому використанню в сучасному футбольному дискурсі, напр.: *Пенальтійний матч: «Металіст» переграв «Іллічівець»* (football-ukraine.com; 24.05.2015); *Центральним у групі «А» став поєдинок між переможцями матчів у першому турі, представниками професійного футболу – першоліговим «Динамо-2» та прем'єрліговим «Олімпіком»* (fdynamo.kiev.ua; 17.01.2015) тощо.

6. Словник «*Лексико-словотвірні інновації. 2012–2013*» А. М. Нелюби, Є. М. Редька (Харків, 2014) [ЛСІ-14] укладено за критеріями, запропонованими в попередніх виданнях. До джерел фактичного матеріалу цієї праці було залучено газету «Український футбол», що значно збільшило кількість неологізмів футбольного дискурсу. Зокрема в аналізованому словникові натрапляємо на інновації, утворені за допомогою контамінації, напр.: *АВАНґардС* – «аванс для «Авангарда» [12, с. 7], *безДЕЙний* [12, с. 20] – від прізвища нігерійського футболіста Б. Ідейє, *заБАЛЬзамований* [12, с. 56] – від прізвища українського тренера А. Баля, *заМОТТаний* [12, с. 58] – від прізвища італійського футболіста Т. Мотти та ін. Звісно, такі одиниці ілюструють приховані словотвірні потенції української мови, проте свідчать про орієнтацію текстів, де їх засвідчено, на вузьке коло читачів і потребують фонових знань адресата для повної семантичної інтерпретації.

Загалом серія словників «Лексико-словотвірні інновації» заповнила мовно-естетичну лакуну в українській неографії, увівши до наукового обігу нові номінативні одиниці футбольного дискурсу.

7. Словник «*Нові слова та значення*» Л. В. Туровської, Л. М. Василькової (К., 2008) [НС3-08] «покликаний дати читачеві тлумачення нових слів та значень» і «сприятиме поповненню не лише національного лексичного фонду, а й подальшому розвитку української літературної мови» [13, с. 5].

До словника ввійшла нова українська лексика, не засвідчена в інших лексикографічних джерелах, а також нормативна загальнонаукова термінологія різних галузей, зокрема й спорту, зафіксована в пресі й науковій, науково-популярній, інформативній літературі кінця 90-х років ХХ – початку ХХІ ст., напр.: *аквааеробіка спорт*. Система оздоровчих спортивних вправ під музику у воді [13, с. 17]; *бічволейболіст*, -а. Спортсмен, який займається пляжним волейболом [13, с. 37], *вейкбординг*, -у. Вид спорту, що є комбінацією водних лиж, сноуборду, скейта і серфінгу [13, с. 43] тощо. Однак попри це до видання потрапило лише 3 інновації з футбольної галузі – *канонір* [13, с. 98], *скудетто* [13, с. 232], *фаєр* [13, с. 256], які розтлумачено не зовсім вдало. Приміром, іменник *скудетто*, засвідчений у контексті «*У суботу футболісти «Мілана» мали відповісти собі й усім своїм прихильниками на принципові питання: чи мають сенс їхні претензії на «скудетто», чи будуть після цього вечора хоч трохи реальними їхні шанси в боротьбі за омріяне чемпіонське звання?»*, укладачі словника трактують: «відплата за поразку, програвш; реванш» [13, с. 232], проте така інтерпретація хибна, оскільки йдеться про перемогу у вищому дивізіоні чемпіонату Італії з футболу й здобуття титулу чемпіона, пор. в інших контекстах: *Спалетті вважає, що «Мілан» буде конкурувати з «Ювентусом» за скудетто* (footballix.com; 08.09.2013); *Дубль Льоренте наблизив «Ювентус» до Скудетто* (ua-gol.com; 07.04.2014); ... «*Рома*» і «*Наполі*» – фаворити на *Скудетто* (football24.ua; 29.09.2015) тощо.

Незважаючи на вказані недоліки, аналізований словник – це вагомий внесок в українську лексикографію, оскільки в ньому описано нову й актуалізовану термінологічну лексику кінця 90-х років ХХ – на початку ХХІ ст.

8. Ідеографічний словник нової лексики «*Активні ресурси сучасної української номінації*» (відп. ред. Є. А. Карпіловська) (К., 2013) [АРС-13] описує нову українську лексику, що маніфестує системотвірні ознаки, здатність до творення лексичних об'єднань, демонструє широкий спектр словосполук, а отже, виявляє розгалужені парадигматичні, синтагматичні й епідигматичні відношення в тексті та в системі мови [1, с. 8]. Джерельною базою аналізованої праці стали тексти різних функційних стилів і сфер уживання, сформовані за даними українськомовних друкованих, електронних і інтернет-видань, науково-популярними, офіційно-діловими й навчальними текстами, ресурсами українського сектору Інтернету (Укрнету), а також за реєстрами нових українських загальномовних, термінологічних і спеціальних, неологічних, словників, записами усного мовлення (теле- і радіопередач) [1, с. 9]. Однак ізпоміж цього матеріалу відсутні як спортивні видання загалом, так і футбольні зокрема, що спричинило незначну кількість футбольних інновацій у словникові: *єврокубок* [1, с. 117], *післяматчевий* [1, с. 265], *повболівати* [1, с. 268] тощо.

Попри зазначені недоліки, завдяки аналізованим словникам до наукового й культурологічного обігу введено «найсвіжіший» фактичний матеріал для подальших мовознавчих досліджень не лише в галузі неології та словотвору, а й лінгвостилістики, дискурсології, лінгвістики тексту.

Загалом розглянуті лексикографічні праці засвідчують, що для фіксації інновацій футбольного дискурсу укладачі використовували різні, проте не всі можливі, джерела, (див. Табл. 1).

Табл. 1

Джерельна база інновацій футбольного дискурсу

Словник		СНУМ-02	ЛСІ-04	ЛСІ-07	НСЗ-08	ЛСІ-10	СНУ-12	АРС-13	ЛСІ-14
<i>Кількість футбольних інновацій у словнику</i>		1	1	14	3	0	24	7	42
Джерела футбольного дискурсу	Неспортивні періодичні видання	+	-	-	-	-	-	+	-
	Спортивні періодичні видання	-	-	-	+	-	-	-	-
	Футбольні періодичні видання	-	-	-	-	-	-	-	+
	Неспортивні телепрограми	-	+	-	-	-	+	-	-
	Спортивні телепрограми	-	-	-	+	-	+	-	-
	Футбольні телепрограми	-	-	+	-	-	+	-	-
	Телетрансляції футбольних матчів	-	-	+	-	-	+	-	+
	Спортивні інтернет-видання	-	-	-	-	-	-	+	-
	Футбольні інтернет-видання	-	-	-	-	-	-	-	-
	Футбольна інтернет-комунікація	-	-	-	-	-	-	-	-
	Футбольні радіопередачі	-	-	-	-	-	-	-	-
	Радіотрансляції футбольних матчів	-	-	-	-	-	-	-	-
	Усна футбольна комунікація	-	-	-	-	-	-	-	-
Словники неологічної лексики	-	-	-	-	-	+	+	-	

Як бачимо з табл. 1, найбільше інновацій футбольного дискурсу засвідчено в ЛСІ-14 – 42 одиниці, значно менше неологізмів зафіксовано в СНУ-12 та ЛСІ-07 – 24 і 14 одиниць відповідно, майже відсутні вони в СНУМ-02, АРС-13, НСЗ-08, ЛСІ-04, що насамперед зумовлено джерельною базою досліджень. Найчастіше науковців цікавили інновації футбольного теледискурсу, рідше – нові номінативні одиниці, зафіксовані в періодичних виданнях. Поза увагою укладачів аналізованих праць залишилися футбольні інтернет-видання (текстові трансляції матчів, сайти футбольних новин, офіційні сайти клубів і футбольних асоціацій тощо), футбольна інтернет-комунікація (блоги, чати, форуми, соціальні мережі, коментарі), футбольні радіопередачі та трансляції матчів, усна футбольна комунікація (спілкування тренерів, арбітрів, футболістів, уболівальників, футбольних агентів та ін.), які певною мірою фіксують динамічні процеси в лексико-фразеологічному складі української мови й для створення максимально об'єктивної картини футбольної неології потребують ґрунтовного наукового опрацювання.

Отже, незважаючи на те, що українська неографія ХХІ ст. поповнилася сучасними неологічними словниками, цей напрям потребує створення нових типів лексикографічних праць. Перспективним вважаємо укладання різнотипних і різножанрових словників футбольних інновацій, зокрема алфавітних, тлумачних, словотвірних, асоціативних, перекладних тощо, які дадуть змогу оцінити динаміку українського футбольного лексикону на тлі загальнономовних процесів.

Література:

1. Активні ресурси сучасної української номінації : ідеографічний словник нової лексики / [Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко та ін. ; відп. ред. Є. А. Карпіловська]. – К. : КММ, 2013. – 416 с.
2. Віняр Г. М. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття / Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук. – Кривий Ріг, 2002. – Вип. 2. – 180 с.
3. Зильберт А. Б. Спортивный дискурс: точки пересечения с другими дискурсами (проблемы интертекстуальности) / А. Б. Зильберт // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / [отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : МАКС Пресс, 2001. – Вип. 19. – С. 103–112.
4. Зильберт Б. А. Спортивный дискурс: базовые понятия и категории: исследовательские задачи / Б. А. Зильберт, А. Б. Зильберт // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / [отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : МАКС Пресс, 2001. – Вип. 17. – С. 45–55.
5. Кварацхелія М. Українсько-англійсько-російський футбольний словник : понад 3000 слів та виразів / Ма-мука Кварацхелія. – К. : Промінь, 2012. – 223 с.
6. Котелова Н. З. Теоретические аспекты лексикографического описания неологизмов / Н. З. Котелова // Советская лексикография : [сб. статей / редкол.: Караулов Ю. Н. и др.]. – М., 1988. – С. 46–62.
7. Малышева Е. Г. Русский спортивный дискурс: лингвокогнитивное исследование [Электронный ресурс] : монография / Е. Г. Малышева. – 2-е изд., стер. – М. : ФЛИНТА, 2011. – 370 с.

8. Мова футболу : шестимовний словник футбольної лексики / [уклад. : Р. С. Помірко, М. Б. Дубяк, Т. Р. Іваньо, М. І. Проців]. – Львів : Українські технології, 2009. – 100 с.
9. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003) : [словник] / Анатолій Нелюба. – Харків : ХІФТ, 2004. – 136 с.
10. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006) : [словник] / Анатолій Нелюба, Сергій Нелюба. – Харків : Майдан, 2007. – 144 с.
11. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2008–2009) : [словник] / Анатолій Нелюба. – Харків : ХІФТ, 2010. – 116 с.
12. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації. 2012–2013 : словник / А. Нелюба, Є. Редько ; заг. ред. А. Нелюби. – Х. : ХІФТ, 2014. – 172 с.
13. Нові слова та значення : словник / [укл. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова]. – К. : Довіра, 2008. – 271 с. – (Словники України).
14. Словотворчість незалежної України. 1991–2011 : словник / [укл. А. Нелюба]. – Харків : ХІФТ, 2012. – 608 с.
15. Українсько-польський, польсько-український перекладний словник футбольних термінів / [уклад. : Левків Л. В., Хім'як В. М., Левків В. І., Осінчук В. В.]. – Львів : ЛДУФК, 2012. – 172 с.